

ВЕРСКИ ПУТЕВИ И СТРАНПУТИЦЕ

Бојан Јовановић*

Балканолошки институт САНУ

Резиме: Одређен као биће вере, човек своју потребу да верује задовољава веома различитим садржајима. У односу на аутентично искуство које претпоставља духовну вертикалу као могућност напредовања, трагање за сопственим верским идентитетом праћено је паганским искушењима и неизвесношћу лутања. Верска заслепљеност мерљива је истрајавањем на погрешном путу. Корекција дотадашњег кретања и повратак са странпутице исказује се неминовношћу коју тражи животно уравнотежење.

Кључне речи: вера, религија, наука, друштво, духовност, толеранција.

RELIGIOUS PATHS AND SIDE-TRACKS

Abstract: Determined as a being of faith, a man satisfies his need to believe with rather different contents. In respect to an authentic experience which presumes spiritual vertical as a possibility for development, a search for personal religious identity is followed by pagan temptations and uncertain wondering. A religious blindness might be measured by persistency on the wrong path. The correction of the previous movement and return from the side – track is manifested by necessity for living balance.

Keywords: faith, religion, science, society, spirituality, tolerance.

У периоду атеизације и доминације идеолошког и партијског управљања друштвом, наука и религија биле су не само одвојене већ и супротстављене и међусобно завађене области. Праћен отровним увредама, тај сукоб је показатељ наше дугогодишње свеукупне кризе и дубоко регресивних процеса са чијим се последицама суочавамо и данас у другој години трећег миленијума. Уколико у сваком злу има и неког добра, ова регресија је и принудно болно враћање са странпутице којом смо се као друштво запутили, а укус горчине због неуспелог комунистичког експеримента цена је неумереног сладострашћа у периоду веровања у моћ партијске државе.

Крах тзв. научног социјализма и постојаност ненаучног знања везаног за различите области духовних искустава, отвара могућност преиспитивања и откривања њихових заборављених заједничких основа. Са становишта антрополошких сазнања, религијска институционализација вере само је привидно супротна и неприхватљива рационалном поимању света, јер представља комплементарни аспект реалности везане за саму суштину човековог бића. Уколико је тачно да наш рацио има своја ограничења и да не може све објаснити и докучити, онда се и отварају могућности вере и веровања као психолошки важних момената у стварању наше слике света. У данашњем свету управо ова истина треба да буде оријентир међусобног уважавања и толеранције.

* e-mail: bojjan@buzzle.com

Човек као биће вере условљен је да верује а његов живот практично је и немогућ без веровања. Попут материјалних потреба за узимањем хране, за одевањем и становањем чије задовољавање зависи од нивоа развоја материјалне културе, човекова примарна духовна потреба је да верује, а какав ће садржај тог веровања бити зависи од степена развоја његове свести и социо-културног контекста у коме живи. Психолошку потребу да верујемо у реалност која се простире иза граница наше разумске моћи и непосредног чулног искуства задовољавамо различитим духовним, религијским, парарелигијским и атеистичким садржајима. Вера је, међутим, и комплементарна рационално-прагматичкој пракси, јер оно што неоспорно знамо допуњујемо оним што верујемо да знамо, настојећи да стекнемо потребну сигурност и извесност.

О веома израженој и јакој потреби за веровањем говори и чињеница да нема човека без неке вере и неког веровања. Он ће пре поверовати и у ништа него ништа да не верује [1]. Будући да Бог постоји само за оне који и верују у њега, одсуство вере у Бога и веровање у друге садржаје, био је повод да се прогласи Његова смрт и непостојање [2]. Показало се да није умро Бог, већ је само понестало вере у Њега [3]. Атеизмом намањен да негира религијску, односно верујућу природу своје душе, човек је слепо поверовао у овоземаљке култове партијских вођа и њихова обећања у остварење овоземаљског раја. Иако смо атеизмом настојали да негирамо Бога, ми смо само наставили да верујемо у Његове овоземаљске супституте који су обележили нашу вишедценијску верску странпутицу. Показало се да је овом веровању посебно склон верски искорењен и неутемељен појединац који попут сневача показује духовну несталност испољену у склоности да поверује у реалност сна [4]. Ова склоност одликује верски неутемељеног и духовно дифузног појединца који олако прихвата нове садржаје спреман да их апсолутизује. Такав човек је без духовне одбране и алтернативног пута, јер је на неки начин условљен да инвестира своју веру у реалност понуђених садржаја. У околностима одсуства одговарајућих институционалних образаца заштите вредности, такав појединац је препуштен искушењу паганских фасцинација.

Иако је једним својим аспектом везана за религију и представе о наднаравном бићу иманентном или трансцендентном овоземаљском, вера је комплементарна рационалном, прагматичном чину и целокупна наша активност усмерена ка реализацији научних, технолошких, политичких, духовних, социјалних пројеката праћена је и вером у њихову успешност. Наука, религија и друштво, као сложени и вишеслојни ентитети су творевине човековог рационалног, духовног и социјалног бића чијој утемељености, у мањој или већој мери, доприноси и веровање у њихову реалност. Чинилац вере је најизраженији у психо-социјалној сфери, религији, психотерапији, идеолошко-политичким пројектима али се његова важност испољава и у другим областима људске активности. О томе колико је вера битан чинилац реалности показују и одређени економски параметри. Упркос реално повољном економском тренду, без поверења грађана у сопствену монету она ће губити на вредности, као што се и негативни тренд неће непосредно и брзо показати уколико постоји вера у моћ привреде и стабилну монетарну политику.

Оно у шта престајемо да верујемо неминовно престаје да људски постоји за нас и нестаје из нашег животног хоризонта. Празнина настала губљењем вере у потрошену идеолошку реалност и крах пројекта о праведном, бескласном друштву као врсти земаљског раја, огледа се у опустошеним људским душама које су

тражиле и налазиле утеху у бројним верским садржајима. Недовољно духовно утемељен, пољуљане вере, човек у околностима безнађа почиње да се хвата за садржаје који су му да дохват руке као дављеник за сламку спаса. На питање у шта да има поверење, у шта да поверује и чему да се нада, човек који је изгубио самопоуздање, сигурност и веру у себе, налази се пред великим искушењем на путу индивидуације и остварења свог идентитета.

Попут појединца и колектив, односно заједница, друштво, одговара на упитност свог идентитета, тражећи његов симбол, заштититни знак. На питање ко смо? можемо истицати оно што нисмо, што желимо и хоћемо да будемо, али можемо наглашавати и онај аспект који настојимо да представимо као целину свог бића.

Иако нас историја учи да од ње ништа не учимо, након трновитог пута који смо прешли и још болније деонице транзиције која нас очекује, ваља имати на уму искуство грешака. Замке и препреке на том путу показују се као искушења било да су из области науке, религије или друштва. Човек је спреман да лако изневери себе, да се упуту пречицом и непримерним насиљем дође до циља.

Данашњи човек је растрзан унутрашњим противречностима, духовном несигурношћу, егзистенцијалним стрепњама и животном неизвесношћу. Његове збње и страхове појачава неутемељеност у вери. На великом раскшћу између потребе да потврди или игнорише своје религијско биће, он могућношћу симулације привидно разрешава своју велику животну дилему, дајући потиснутом конфликту лицемерни сјај јавног посвећивања и тајног хуљења.

Иако се досадашња знања исказују и свешћу о њиховој ограничениости у односу на непознанице света невидљиве и метафизичке реалности, мало је вероватно да је досадашње искуство сигурна превентива од понављања сличних грешака и заблуда у будућности. Искушења науке озрачена су фасцинантном идејом прогреса. Тежећи да замени Бога и постане богочовек, човек постаје творац једног сасвим новог света. Генетски мењајући биљне и животињске врсте, он се спрема да битно промени и себе. На том путу ништа га неће зауставитим, јер се већ у овој 2002. години очекује да на свет дође први клонирани човек. Религија је пред искушењем фундаменталистичке фанатизације и националистичке инструментализације. Свако би да тражи и нађе свог као јединог и искључивог Бога, а не своје искуство Бога. Наш полувековни друштвени и осамдесетогодишњи државни експеримент упозорава да су и данашњи друштвени и државни пројекти недовољно промишљени. Међутим, веровање у њихову реалност чини их могућим и одрживим.

Комплексан феномен вере као услов поменутих искустава показује се као начин духовног посредовања са изгубљеним ослонцем у себи или ван себе. Будући да верски садржаји не морају да имају и трансцендентну форму, њихово оживљавање у контексту савремене културе посебно је значајно за онај психолошки аспект вере који се огледа у реалности њених представа поистовећених са душом.

Идентфикована са овом представом, душа није објекат сазнања и виђења, већ сам начин поимања и виђења света. Зато се и веровање у реалност одређених представа може сагледати из архетипске психологије која, према Џејмсу Хилману, открива да душа није ствар по себи, већ првенствено становиште према стварима [5]. Пројектујући у свет ово становиште, накнадним поступцима ми само настојимо

да успоставимо одређену равнотежу са тим отуђеним делом себе. У крајњој инстанци сваки ритуални чин је начин успостављања комуникације човека са самим собом. Символичност ритуала се зато исказује као вишак значења који се не може потпуно редуковати нити до краја рационално протумачити. Његова истинитост и појавност нису међусобно супротстављене, уколико се сагледају у њиховом преображају. Процес који је започео непосредном пројекцијом, добија потоњом интројекцијом сасвим супротан смер. Религијски садржаји, натприродни ентитети и митске представе постоје у животној реалности оних који у њих и верују. Мит је првенствено истина за верујуће а његово значење као лажне приче почиње онда када престане важност тих прича. Међутим, значај митова као несвесних творевина огледа се у томе што они исказују једну знатно дубљу истину о човеку и свету, истину која исијава и након промене религијског и културног контекста у коме су настали. Ишчезла религија оставила је своје трагове у порукама и обрасцима који су важни у трагању за одговорима на питања која и данас отвара животна тајанственост нашег постојања коме посебну духовну дубину даје и наше верујуће биће.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Упор. Б. Јовановић, Клопка за душу (Stylos, Нови Сад, 2002), стр. 17-18.
- [2] Ф. Ниче, Весела наука (Графос, Београд, 1989), стр. 43-44.
- [3] Поигравајући се са наведеном Ничеовом мисли о смрти Бога, један познати париски графит у време бурне шездесетосме изнад потписа „Бог” духовито је саопштио: „Ниче је мртав”.
- [4] П. Валери, „Сан, време”, Свеске 5, Библиотека дела Пола Валерија (Свјетлост, Сарајево, 1991), стр. 189.
- [5] J. Hillman, Archetypal Psychology (Spring Publication Inc., Dalas, Texas, 1985).